

Csongrád megye közművelődési helyzete

Az Európai Unió csatlakozás küszöbén a kultúráról

*A Homokháti Kistérségi Kulturális Konferencián (Üllés, 2003. november 24.)
elhangzott előadás írásos változata)*

A felkérésben szereplő két téma önmagában is sok mondanivalót kínál, ám már az elején jelzem, hogy a másodikról röviden fogok szólni, s akkor majd ennek indoka is kiderül.

A megye közművelődési helyzetéről

Sokféle szempont kínálkozik, ám az idő rövidsége miatt inkább csak néhány szembeötlő adat elemzésére vállalkozhatunk. Sokáig töprengtem azon, hogy milyen mérőszámmal lehetne a megye közművelődési teljesítményét megragadni és országos viszonylatba helyezni. Végül arra gondoltam, hogy vessük össze a megye népességszámával a teljesítményt, még pedig úgy, hogy *ha a népesség az ország 4,2%-át tette ki a 2001-es népszámláláskor, akkor ugyanilyen arányú szakmai kínálatot kell kiolvasnunk a kulturális statisztika 2001. évi országos adataiból.* Ezek után az alábbi táblázat állt össze, amelyben az egyes statisztikai dimenziók utáni százalék jelzi az országosból való részünket.

Téma	%
☐ Amatőr művészeti csoportok	4,0
○ <i>Tagok aránya</i>	3,6
☐ Tudományos ismeretterjesztő előadások	8,0
○ <i>Részvevők</i>	3,7
☐ Tanfolyami csoportok	1,7
○ <i>Részvevők</i>	1,0
☐ Szabadegyetemi csoportok	34,4
○ <i>Részvevők</i>	4,5
☐ Nyelvtanfolyami csoportok	15,6
○ <i>Részvevők</i>	19,2
☐ Oktatási csoportok	1,8
○ <i>Részvevők</i>	1,2
☐ Ebből OKJ-s csoportok	2,9
○ <i>Részvevők</i>	2,5
○ <i>Végzett tanulók</i>	2,8
☐ Klubok, körök, szakkörök	2,9
○ <i>Tagok</i>	2,6
☐ Kiállítások	3,7
○ <i>Részvevők</i>	2,2
☐ Művészeti események	2,8
○ <i>Részvevők</i>	3,0
☐ Szórakoztató rendezvények	4,6
○ <i>Részvevők</i>	5,0
☐ Népművészeti rendezvények	3,0
○ <i>Részvevők</i>	1,7
☐ Fesztiválok	3,4
○ <i>Részvevők</i>	2,9
☐ Közösségi rendezvények	3,5
○ <i>Részvevők</i>	3,7
☐ Vetélkedők, versenyek	3,6
○ <i>Részvevők</i>	2,4
☐ Táborok	3,6
☐ Nemzetközi programok	3,8
○ <i>Külföldi résztvevők</i>	2,5

Látható, hogy *a legtöbb műfajban alulreprezentált a megyei teljesítmény*. A 4,2%-os határon felül csak néhány (félkövérrel kiemelt) témánál olvashatunk magasabb számot. Örvendetes a különféle ismeretterjesztő formák magas aránya, ám *kevésbé egyértelmű, hogy a szórakozási formák növekedése* ugyanolyan örvendetes eredmény. Ez ugyanis azt is jelzi, hogy a közvetített értékek tartományában lejjebb szállt a mérce: megsaporodtak a falusi táncosbálos-falunapos "happeningek", ahol nem feltétlenül az elit kultúra műfajai dominálnak. Úgy látszik, a szakma már úton van a megjósolt élménytársadalom, a wellness-világ felé? Vagy csak a könnyebb ellenállás irányában halad? Alapos elemzés hiányában a helyes választ még nem tudjuk, ám a jelzéssel foglalkoznunk kell.

A számok alapján akár elmaraszthatnánk megyei kollégáinkat. Mielőtt azonban az alacsonyabb arányú teljesítmény miatt pálcát törnénk felettük, illendő megnézni a *tevékenységhez rendelt feltételeket*. Az egyik legfontosabb tényező maga *a kultúraközvetítő személy, arányuk (%) a következő:*

□ Teljes munkaidőben foglalkoztatott szakalkalmazott	3,8
□ Részmunkaidős szakalkalmazott	3,1
□ Teljes munkaidejű egyéb alkalmazott	3,3
□ Részmunkaidős egyéb alkalmazott	2,7

A számok egyértelműek: a lehetséges 4,2%-ot egyik sem éri el, s látszik hogy a segítők számaránya még kevesebb (3,3), mint a szakalkalmazottaké. S ezek még nem is a feladatellátáshoz szükséges létszámok, hanem csak agy egyébként is alacsony országos trend részarány-száma. Erősíti ezt a képet az a tény is, hogy *a megye 60 településének mintegy felén nincs felsőfokú végzettségű alkalmazott!* Márpedig a kultúraközvetítés professziója ezt megkövetelné.

Nézzük most azt, hogyan részesedünk a finanszírozási összegekből!

□ Saját bevétel	2,9
□ Támogatás	2,8
□ Önkormányzati támogatás a teljes támogatásból	3,0
□ Személyi kiadások aránya	2,8
□ Dologi kiadások aránya	2,5

Látható, hogy a Csongrád megyei források alacsonyabb arányúak az országosnál. Forintra váltva ez azt jelenti, hogy pl. az önkormányzati támogatások mintegy 170 MFt-ja hiányzik a rendszerből. Ismét jelzem: ez nem a létező feladatokhoz szükséges (bár nem elégséges) összeg (az még több lenne!), hanem csak az országos adat viszonyzáma. S ugyanígy alatta vagyunk a többi forrás arányszámának...

Nézzünk meg most egy más szempontú közelítést. Az alábbi táblázatban a közművelődési feladatellátás szervezeti és személyi feltételeit állítottuk össze. Magyarázatul annyit bocsátunk előre, hogy a táblázat fehér mezői tartalmazzák a jogilag is törvényes megoldásokat. A többi a helyi törvényalkalmazás kultúrájáról szól...

Települések közművelődési feladatellátásának formái és személyi feltételei^x — 2002

A FELADAT ELLÁTÁSÁNAK FORMÁJA	SZEMÉLYI FELTÉTELEK							Összes település
	1. Igazgatóval	2. Tagintézmény- ill. intézmény- egység- vezetővel	3. Felsőfokú szakalkal- mazottal	4. Egyéb felsőfokú diplomával alkalmazott	5. Középfokú szakképesítéssel alkalmazott	6. Középfokú, szakképesítés nélküli alkalmazott	7. Nincs személy rendelve a feladathoz	
1. Művelődési Ház	8							8
2. Művelődési Ház tagintézmény		1						1
3. Művelődési Ház és Könyvtár	10		1					11
4. Általános Művelődési Központ		5		2	1	2	6	16
5. Közhasznú társaság	4							4
6. Vállalkozásban működtetett					1			1
7. Közösségi szintér			1			3 ^{xx}	7	11
8. NINCS							10	10
Összes település:	22	6	2	2	2	5	23	62 ^{xxx}

^x A fehér mezők tartalmazzák a törvényes megoldásokat.

^{xx} Köztük van egy városi jogállású település is, ahol a törvényi előírás ellenére sem működtetnek intézményt.

^{xxx} Szegeden háromféle forma is van, ezért nem 60 a végeredmény.

Összegzésül azt mondhatjuk, hogy ennek ismeretében már érthetőbb a szakmai teljesítmény alacsonyabb megyei aránya: alkalmazottak és pénz nélkül ugyanis még a közművelődés is csak korlátozottan tud teljesíteni. Ugyanakkor ez a teljesítmény a *létező szakalkalmazotti kört dicséri*, hiszen ilyen körülmények között "termelik" meg a statisztikában olvasható eredményeket.

Nézzük most meg egy összesítő táblán azt, hogy a három év átlagában mennyi volt az egy főre fordított **közművelődési kiadás** és hogy ez alapján milyen **települési sorrend** alakult ki, ill. évente milyen helyezést értek el. (Az elválasztó vonalak az ezres nagyságrendek határait jelzik.)

	Lakos 2002-ben	2000–2002 közötti átlag (Ft/fő)	2000	2001	2002
1. Bordány	3.114	4.960	3.	16.	1.
2. Rószke	3.384	4.702	2.	1.	6.
3. Algyő	5.336	4.680	1.	7.	3.
4. Eperjes	741	3.855	15.	2.	4.
5. Csanádpalota	3.925	3.848	7.	4.	8.
6. Öttömös	826	3.376	18.	19.	2.
7. Csanádalberti	525	3.271	14.	3.	1.
8. Pitvaros	1.633	3.117	6.	8.	12.
9. Szatymaz	4.356	3.095	5.	20.	9.
10. Ambrózfalva	547	3.087	16.	5.	13.
11. Üllés	3.216	2.943	9.	13.	15.
12. Árpádhalom	630	2.886	8.	12.	14.
13. Pusztamérges	1.218	2.656	12.	14.	17.
14. KISTELEK	7.693	2.623	20.	27.	7.
15. Deszk	3.261	2.514	17.	9.	22.
16. Királyhegyes	731	2.467	36.	31.	5.
17. Zákányszék	2.817	2.448	22.	6.	32.
18. Nagylak	662	2.377	44.	18.	10.
19. Földeák	3.372	2.372	21.	17.	18.
20. Apátfalva	3.397	2.281	10.	15.	31.

21.	Nagyér	649	2.093	39.	28.	11.
22.	MINDSZENT	7.666	2.008	13.	23.	26.
23.	Ruzsa	2.849	1.909	26.	32.	19.
24.	Baks	2.368	1.861	50.	11.	24.
25.	CSONGRÁD	18.825	1.790	23.	21.	27.
26.	HÓDMEZŐVÁSÁRHELY	49.614	1.785	25.	26.	23.
27.	Zsombó	3.288	1.759	19.	24.	28.
28.	MÓRAHALOM	5.569	1.734	40.	10.	39.
29.	Szegvár	5.122	1.720	34.	34.	20.
30.	Mártély	1.327	1.569	27.	33.	30.
31.	Ásotthalom	4.212	1.558	30.	25.	33.
32.	MAKÓ	25.842	1.469	28.	35.	35.
33.	Maroslele	2.234	1.439	47.	30.	21.
34.	Sándorfalva	8.023	1.427	41.	39.	29.
35.	Tiszasziget	1.780	1.380	37.	38.	36.
36.	Kiszombor	4.336	1.347	42.	46.	21.
37.	Klárafalva	526	1.337	4.	42.	—
38.	Fábiánsebestyén	2.394	1.319	11.	22.	—
39.	SZEGED	163.591	1.259	31.	36.	38.
40.	SZENTES	31.547	1.176	29.	47.	34.
41.	Derekegyház	1.877	1.096	24.	43.	44.
42.	Csengele	2.024	1.014	45.	41.	40.
43.	Székkutas	2.604	932	38.	44.	43.
44.	Domaszék	4.167	904	—	40.	37.
45.	Nagymágocs	3.502	892	35.	37.	50.
46.	Forráskút	2.188	807	32.	45.	45.
47.	Dóc	808	658	49.	50.	42.
48.	Balástya	3.622	552	43.	49.	48.
49.	Magyarcsanak	1.675	500	48.	48.	47.
50.	Tömörkény	1.981	492	—	51.	41.
51.	Kövegy	503	459	33.	—	49.
52.	Ferencszállás	705	313	46.	29.	46.
53.	Pusztaszer	1.664	70	51.	52.	51.
54.	Csanytelek	3.089	0	—	—	—
55.	Felgyő	1.448	0	—	—	—
56.	Kübekháza	1.607	0	—	—	—
57.	Nagytóke	519	0	—	—	—
58.	Óföldsék	558	0	—	—	—
59.	Ópusztaszer	2.256	0	—	—	—
60.	Újszentiván	1.555	0	—	—	—

A táblázat többféle következtetést enged. Nézzük a legfontosabbakat.

- Nincs egyenes arányú összefüggés a település lélekszáma és a finanszírozási mérték között. Szinte a lista minden részében találunk kisebb és nagyobb községeket. Tehát a nagyobb tőke nem feltétlenül előny, ill. a kisebb nem feltétlenül hátrány.
- Nagyobb városaink viszont a lista alsó felében vannak, Szeged és Szentes 39. ill. 40. helye elgondolkodtató. De Kistelek is csak a Rendezvényház beruházásával került feljebb a korábbi 20. ill. 27. helye után.
- A szürke mezőben lévő települések valamelyik évben, vagy mindegyik évben másra költöttek a normatíva teljes összegét, a három év alatt 12 ilyen település volt, ez a települések 20%-a!
- A három év alatti sorrendek között nagy a szóródás, igen távoli számpárok olvashatók. Egyik évben még 3., utána 16., vagy épp fordítva: 4. hely után 42. Tehát nagyon *rapszodikus* a helyezési sorrend - de erről később.

Nézzük meg most külön az első ill. az utolsó 10 település adatait.

A többi település döntően a gyümölcsös, barackos, homoki vidék a régi Szeged járásból, amelyeknél a gazdasági potenciál, a települések életképessége mindig is erősebb volt. Ez a vidék a valamikori szegedi pusztá volt, ahova mindenhol, még a felvidékről is települtek ide emberek. A benépesült tájon 24 tanyabokorból csinált a politika községet 1945–1950 között. Ez itt – korábbi szerves tanyái fejlődésük ellenére – szinte mind csinált község. Márpedig Magyarországon a csinált községek és a csinált városok – mint pl. Dunaújváros, Komló stb. – arról szólnak, hogy ennek fejében *az állam minden állami beavatkozási színteret megteremt.* Tehát, ahogy csinált iskolát és községházát, úgy csinált kultúrházat is, igaz ehhez a kisa-játított gazdaházak és kocsmák szolgáltak épületül. Itt egy nagyon erős, több évtizedes intézményi tradíció fogadta a rendszerváltást, és ezek addigra már beépültek a helyi társadalomba.

Nézzük az *utolsó 10* (háromszöggel jelölt) települést. Itt már van egy hipotetikus magyarázat a területi eloszlásra. A települések két kistérségben helyezkednek el, egyrészt a zömében Makó környéki kistérségben, másrészt a kistelekiben – mindkettőben nehéz gazdasági örökséggel és nehéz mai valósággal. Ismereteim szerint utóbbi szerepel a 41 kiemelten hátrányos helyzetű kistérség listáján. További elem a képben, hogy itt viszont – három falu kivételével – nem is volt igazából művelődési intézményi tradíció, ami megtartandó érték lehetett volna, mint ahogy ez a Szeged környéki falvaknál pozitívumként megjelent..

A tavalyi összegzés után világossá vált számunkra egy *ellentmondásos jelenség* is. Az önkormányzatok jelentős összegeket fordítanak helyi nagyrendezvényekre: falunapokra, fesztiválokra. Ezek kiadásai azonban sok helyen nem a közművelődési szakfeladatoknál találhatók, hanem a hivatal működési kiadásai között. Ezért ezek nem jelennek meg sem a kulturális statisztikában, sem felmérésünkben. Az alábbi táblázat azt mutatja meg, hogyan viszonyul ez az összeg az intézményi kiadásokhoz, ill. a teljes közművelődési kiadásnak hány százaléka van a hivatalban.

Sz.	Település	Intézmények támogatási összege (eFt)	Hivatali rovaton jelzett összeg (eFt)	Hivatal /összes (%)
1.	Ambrózfalva	1.141	356	24
2.	Csanádalberti	1.140	263	19
3.	Csongrád	24.884	9.100	25
4.	Deszk	8.408	2.907	26
5.	Domaszék	—	5.951	100
6.	Hódmezővásárhely	90.302	24.855	26
7.	Királyhegyes	2.520	420	14
8.	Röszke	11.650	1.742	13
9.	Szatymaz	11.016	1.897	15
10.	Szegvár	10.317	355	3
11.	Szentes	40.291	16.404	29
12.	Üllés	10.530	100	1
ÖSSZESEN:		212.199	64.350	23

A számok indokolatlanul magas arányokat mutatnak. Soknak tartjuk a 15 fölötti százalékokat (miközben keveselljük az 1-3%-okat), hiszen akkor miért tartanak fenn intézményeket – szól a költői kérdés. A rendezvények zöme kétség kívül érték a helyi közösségi-művelődési életben, nem véletlen, hogy általában ezek szervezését is az intézmény ill. a népművelő végzi, ám – s kérdésünkre szerintünk ez a válasz – a pénz felett nem mindig ő, hanem a hivatal (polgármester?) rendelkezik, s ez néhol olyan mértékű kézivezérlést jelent, amely esetenként az előadók, programok kiválasztásában is megnyilvánul. A jelenség oka egyszerű: *a kultúra legitimáló funkciójáról* és erejéről van szó. A hivatal által finanszírozott nagyrendezvény ugyanis

együtt az *aktuális helyi hatalom reprezentációja* is, ahol fel lehet szólalni, érdekeket lehet artikulálni és érvényesíteni, saját imázst lehet építeni.

Mindebből több tanulság is adódik:

- Pozitívum, hogy a helyi közművelődésre a felmérés adatainál nagyobb összegeket fordítanak;
- negatívum, hogy az összegek felhasználásában nem feltétlenül a szakmaiság a domináns elem, hanem erős a szubjektív érdekszempontok rendszere;
- mindezekért az lenne a kívánatos, hogy a hivatal (polgármester) - bölcs önkorlátozással és a szakmaiság tisztelete okán - ezen pénzek felhasználásával a szakmai szervezetet/személyt bízna meg, amely döntés persze nem zárna ki a szükséges (és elégséges!) helyi egyeztetéseket.

Ezek teljesüléséhez persze az kellene, hogy mindenütt meghatározzák – *szakmailag átgondolt helyi közművelődési rendeletben* – a feladatok ellátásának szervezeti, személyi és pénzügyi feltételeit. Így a kulturális törvényben megfogalmazott *közösségi színtérrel* és a hozzárendelt személyi felelőssel megoldható lenne még kistélepülésen is.

Szóljunk most **a felújítás, beruházási adatokról** az alábbi táblázat alapján.

Közművelődési felújítás, beruházás sajáterős összegei (eFt)

Sz.	Település	2000	2001	2002	Összesen
1.	Kistelek	5.303	2.957	15.284	23.544
2.	Bordány	—	—	23.435	23.435
3.	Röszke	5.551	9.239	—	14.844
4.	Szentés	6.435	5.421	1.108	12.964
5.	Szeged	—	2.218	8.621	10.839
6.	Szatymaz	1.553	2.575	5.837	9.965
7.	Baks	—	4.620	3.370	7.790
8.	Zákányszék	60	5.591	1.433	7.084
9.	Mindszent	5.729	—	83	5.812
10.	Csongrád	268	742	4.593	5.603
11.	Fábiánsebestyén	3.497	1.485	—	4.982
12.	Algyő	2.734	1.597	187	4.518
13.	Csanádpalota	280	1.645	2.229	4.154
14.	Nagymágocs	1.453	2.583	—	4.036
15.	Szegvár	274	117	3.367	3.758
16.	Mórahalom	420	2.954	—	3.374
17.	Hódmezővásárhely	—	—	2.500	2.500
18.	Deszk	—	515	1.540	2.055
19.	Pitvaros	570	1.259	—	1.829
20.	Eperjes	—	1.013	744	1.757
21.	Öttömös	—	—	1.573	1.573
22.	Sándorfalva	431	315	490	1.236
23.	Csengele	—	322	901	1.223
24.	Tömörkény	—	—	1.046	1.046
25.	Kiszombor	—	—	768	768
26.	Ásotthalom	—	620	129	749
27.	Tiszasziget	—	650	—	650
28.	Ruzsa	530	—	65	605
29.	Domaszék	—	520	—	520
30.	Királyhegyes	—	—	504	504
31.	Forráskút	125	186	70	381
32.	Nagylak	—	—	369	369
33.	Földeák	125	110	125	360
34.	Nagyér	—	—	354	354
35.	Balástya	280	—	—	280
36.	Zsombó	277	—	—	277

37.	Ferencszállás	—	267	—	267
38.	Üllés	—	—	212	212
39.	Derekegyház	—	192	—	192
40.	Klárafalva	—	56	—	56
Települések száma:		20	27	28	40
Összesen (eFt):		35.895	49.823	80.937	166.655
Megyei átlag (Ft/fő)		83	115	188	129

Felújítás tehát évről évre volt 20-27-28 településen. 2002-ben – mint láttuk – lényegesen nagyobb. (Erre mondta nekem magyarázatul akkor egy kolléga, hogy ősszel önkormányzati választások lesznek...) Viszont a három éves trend már ennél fontosabb, amiből az látszik, hogy 40 településen volt összesen a három év alatt felhalmozási rovaton valamilyen kiadás. Ebből *minden évben csak 10 település fejlesztett*. A kép tehát itt is hektikus, rapszodikus, nincs benne stratégia. Van, ahol persze egyszeri 23 millió, van, ahol – Kistelek – ezt három részletben érték el.

A szürke mező pedig azt jelzi, hogy a szervezeti forma táblázatban valami nem stimmel. Tehát amíg azt látjuk, hogy valamiféle kultúrpolitikai szándék egyrészt visz be forrást a fejlesztésekbe, aközben a szervezeti formákra, de méginkább a személyi előírásokra vonatkozó jogszabályokat nem tartják fontosnak – ahogy az erről szóló táblázat elemző részénél olvashatóak.

Összegzés

1. *Hiányzik a koncepcionális gondolkodás a kultúrában (is)*

Alig találkozni településfejlesztési koncepcióval, kulturális koncepcióval. A települések döntően az aktuális pályázati forrásokhoz szabják terveiket, s nem készülnek tudatosan – akár félkész projektekkel, koncepciókkal. Így aztán örök lemaradásban vannak, ill. ez meg-látszik a beadott pályázatok minőségén és eredményén.

2. *A közművelődési rendeletek mint a jog és a pályázati feltételek termékei*

Legtöbb helyen azért készült rendelet, mert a kulturális törvény előírta. E feltétel megfele-lésének legszélsőségesebb példája az volt, amikor csak a települési adatok voltak mások az elkészült rendeleten, az összes többi szó szerint megegyezett a szomszéd községével. De ezen túl is alig többek a kulturális törvény kimásolt szövegein. Újabban pedig azért készí-tettek lóhalálában rendeleteket, mert egyre több pályázati kiírás formai kelléke, s a pályá-zati határidő miatti kapkodás sem az alapos munka felé terelte az önkormányzatokat..

3. *A finanszírozás – fejlődése ellenére – „létfélműn”*

Továbbra is a *maradék-elv* vezérli az önkormányzatokat. A napi szakmai tevékenységre és az intézményi karbantartásra minimális keretek maradnak, miközben egyes helyeken lát-ványos és néha túlzó beruházások indulnak.

4. *A közművelődési igazgatásának szakszerűsége és jogszerűsége alacsony színvonalú*

A finanszírozási helyzet analógiájaként valamiféle *maradék-elvű törvényesség* észlelhető. Mindez ráadásul szinte indokolt és természetes állapotnak minősül a közigazgatásban, kü-lönösen, ha kevés a pénz. Az pedig mindig kevés. Ezek egyrésze egyébként az adott pénz-ügyi keretek között is kezelhető lenne, mert sok helyzet nem anyagi függésű. Ám ehhez a *kulturális jog ismerete és a megoldás szándéka* kellene...

5. *Magas hivatali elkülönített összegek (presztízfunkciók)*

Miközben alacsony az intézményi finanszírozás mértéke, eközben magas kulturális össze-gek rejtőznek a hivatalok rovatain. Bizonyos, hogy nemcsak az itt bevallott 12 településnél vannak elkülönített összegek, mert nem ennyiben rendeznek különböző falunapokat és ün-nepeket. Izgalmas és meglepően tanulságos lenne elvégezni a hivatalok által finanszírozott rendezvények érték- és költségelemzését... Valójában ezek miatt válik gyakran hiteltelen-né a szűkös pénzügyi helyzetre való örökös hivatkozás.

6. Az intézmény – a szakember – a tevékenység kiszolgáltatottsága

Mindezek miatt állandó kiszolgáltatottságban kell létezni: állandó stressz a pályázati eredmények várása, a fenntartói "ötletek" és a képviselők "hozzaértésének" elviselése, a "racionális" szóval legitimált csökkentések, a törvényes járandóságok elmaradása... a sor még sok példával folytatható.

Mindezek után tegyünk végül arra kísérletet, hogyan fogalmazhatnánk meg, milyen Csongrád megye településeinek kulturális politikája. A megfelelő fogalomhoz a 70-es években Kolosi Tamás által vezetett társadalomkutatás anyaga vezetett. Ott ugyanis Kolosiék 7 paraméterrel mérték egy hétfokozatú skálán az egyének társadalmi státuszát, s értékelték az egyén helyzetét. Ha legfeljebb két ponttal különbözött egyik-másik szempont szerinti helyzet, akkor az egyén *konzisztens (kikristályosodott tömör, rendezett) státuszú*. Kettőnél nagyobb eltérés esetén inkonzisztens volt a státusz.

Ez alapján az a hipotézisem, hogy a megye településeire **inkonzisztens helyi közművelődés(politika)** jellemző. Ehhez az alábbi szempontokat lehet felállítani:

1. Településfejlesztési, kulturális koncepcionalitás
2. A közművelődési rendelet minősége
3. A közművelődés igazgatása
4. Intézményműködtetés – elkülönített alapok – hivatali források – felhalmozási kiadások arányai
5. Szervezeti megoldások (jogi és gazdálkodási formák)
6. Működési feltételek (személyi – pénzügyi – tárgyi)
7. Fejlesztések – pályázatok

Konzisztenciát mutatna az eredmény, ha a 7 skálán a mért értékek 1-3, 2-4, 3-5, 4-6 vagy 5-7 között mozognak. Az eddigi elemzések azonban eléggé egyértelműen bizonyítják, hogy ezt kevés település produkálná. Elég csak a három év rapszodikusán változó helyezéseire, a nagyberuházás és a hiányzó törvényesség ellentmondásaira, a rendeletek minősége ill. a nyertes pályázatok közötti ellentmondásokra stb. gondolni. A legtöbb település skáláin legálább 3-4 pontos eltérés lenne, de soknál akár 4-6 pont is lenne. Ha ez egy hétlábú hokedli lenne, igen billegne a különböző hosszúságú lábak miatt, könnyű lenne leesni róla – mint ahogy sok településen le is esnek róla; vagy olyan alacsony (ld. a lista alját), hogy lehetetlen rajta ülni...

Ezek azonban azt is jelzik, hogy **a közművelődés fejlesztésében nincs stratégia, perspektíva**, hanem a napi kényszerek és/vagy (politikai) széljárások mozgatják. Furcsa módon a konzisztens közművelődés-politika közelébe leginkább listánk alsó 8 települése jutna, hiszen náluk ezt a szinte mindenben való hiány együttállása okozza. Sajnos, a pozitív-konzisztencia világában alig találunk települést, talán inkább a lista közepén.

Mindez persze hipotézis, amelyet ugyan bizonyítani látok az eddigi adatok és személyes tapasztalataim alapján, ám kétség kívül hiteles választ csak valamennyi szempont részletes elemzése adna. Talán erre is lesz mód egyszer. És még egy hipotézis: szakfelügyelőként is járva az országot megkockáztatom a következő kijelentést: **mindaz, amit állítok, nem Csongrád megye sajátossága – jellemző a hazai közművelődési állapotokra**. Ez persze számunkra nem vigasz, ettől még Csongrád megyében nem feltétlenül kellene így lenni. De úgy tűnik, egyelőre nem lehet másként (itt sem).

Befejezésül azonban hadd mentsem fel részben az önkormányzatokat, hiszen a mai finanszírozási rendszerben igen szűkös a mozgásterük, mivel *igazi munkáltatónk az állam*. Ezért a mai és még sok évig a majdani **közművelődés-finanszírozás első számú felelőse az állam**, amely meghatározza a költségvetési kereteket. Az állam pedig mindaddig nem vonulhat ki e szférából, amíg a társadalom meg nem erősödött annyira, hogy nagyobb részt vállaljon e tevékenység finanszírozásából. Ez az idő azonban minimum évtizedekben mérhető...

Az EU-csatlakozás utáni helyzetről

Van egy jó hírem és egy rossz hírem. A jó az, hogy az EU nem szól bele semmilyen nemzeti kultúrába, nem akarja befolyásolni annak értéktartalmát, sőt: a nemzeti sajátosságok megtartását ösztönzi. Ez olyannyira van így, hogy a Külügyminisztérium honlapján olvasható csatlakozási dokumentum csak a 20. fejezetében – melyet megelőz a halászat, vadászat és szinte minden más – mindössze az alábbi néhány sort szenteli e kérdésnek:

"Az Unió alapító szerződésai a kultúra kérdésével kevésbé foglalkoznak. A kulturális terület csupán az 1990-es években, a Maastrichti Szerződéssel jelent meg EU-szinten.

A konkrét célokat az alapító szerződés az alábbiak szerint fejt ki:

(1) A Közösség hozzájárul a tagállamok kultúráinak kibontakoztatásához, tiszteletben tartva azok nemzeti és regionális különbségét, ugyanakkor előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget.

(2) A Közösség tevékenysége a tagállamok közötti együttműködés bátorítására, és ha szükséges, a tagállamok tevékenységének támogatására és kiegészítésére irányul a következő területeken:

- *az európai népek kultúrája és történelme ismeretének és terjesztésének javítása;*
- *az európai jelentőségű kulturális örökség megőrzése és védelme;*
- *a nem kereskedelmi jellegű kulturális csere;*
- *a művészeti és irodalmi alkotó tevékenység, beleértve az audiovizuális szektort."*

Ennek ellenében a rossz hír – s egyúttal a téma rövid tárgyalásának oka – az, hogy az EU-s források elérhetőségére a hazai közművelődésnek alig van esélye - minden illúziókeltő nyilatkozat ellenére.

"A Kultúra 2000 az EU egyetlen kultúrát támogató programja, elsődleges célja az európai kulturális együttműködés elősegítése, a kulturális párbeszéd és a kultúra nemzetek közötti terjesztésének előmozdítása, a kulturális sokszínűség és a közös kulturális örökség támogatása. A program keretprogram, így az Európai Parlament döntése öt évre – 2000-től 2004-ig – szól. A konkrét pályázatokat évről-évre hirdetik meg. Magyarország 2001-től már teljes jogú tagként vehet részt a programban."

A dokumentumból idézett szöveg ígéretes, de nézzük meg, hogy milyen eséllyel pályázhatunk közművelődési tevékenységre. Idézzünk újra:

"Három alprogram kínálkozik a kulturális támogatásra: az Akció 1, 2 és 3.

1. Akció: Specifikus és rövidtávú tevékenységek, legalább három támogatásra jogosult ország kulturális szereplőinek részvételével. Az elnyerhető összeg a legtöbb esetben 50 000 és 150 000 euró között van.

2. Akció: Hosszú távú (hároméves) kulturális együttműködési tevékenységek, legalább öt támogatásra jogosult ország kulturális szereplőinek részvételével. Az elnyerhető összeg legfeljebb 300 000 euró.

3. Akció: Kiemelkedő európai kulturális projektek, mint például az Európa Kulturális Fővárosa rendezvénysorozat, kulturális díjak, jelentősebb kulturális események. Az elnyerhető összeg az esetek többségében 150 000 és 300 000 euró között van."

A legkisebb elnyerhető összeg tehát 50 ezer euro, ami 250 Ft-tal számolva is 1250 eFt. Ehhez kellene valamennyi önerőt rendelni egy falusi önkormányzatnak. De ha csak társtagok vagyunk, akkor is kell a projekt 5%-át garantálni. S most ezt vessük össze a megye finanszírozási mértékével, meg azzal a hiányzó minimum 170 MFt-tal... Ezt előteremteni még akkor is nehéz, ha az NKA vállalja saját pályázati szisztémájában ennek finanszírozását, mint ahogy az idén már tette. De ez csak a pénzügyi része.

Nézzük meg az előbbi két év nyertesének listáját – igen tanulságos. Értéktartalmát tekintve kizárólag az autonóm kultúra – vagy elitkultúra, kinek hogy tetszik – műfajaiban volt hazai nyertes: egyetemek, könyvkiadók, táncgyüttesek stb.

Mit kezd ebben a mezőnyben a helyi amatőr művészeti csoport, amely ugyan fantasztikusan fontos helyi érték, csak épp a nemzetközi piacon nem? Merthogy *a közművelődés első-sorban lokális és közösségi cselekvés*, a helyi értékek feltárása, felmutatása és visszaforgatása az egyik legfontosabb feladata. Ebben a rendszerben nem az a legfontosabb érték, hogy a pávakör milyen tisztán szólaltatja meg a kétszólamú művet, hanem az, hogy 20-30 ember (sokszor 20-30 ember) a faluban heti két alkalommal találkozik egymással és a zenével (vagy bármi mással), ebben a keretben ők kiteljesülnek, többek lesznek, s ebből néha – egy-egy helyi fellépésnél – visszaadnak a tágabb közösségnek. A nemzetközi porondon is eladható minőség tehát csak ritka kivétel itt a térségben, talán épp az üllési Fonó néptáncgyüttes lehetne pl. abban a helyzetben, hogy EU-s társ legyen egy pályázható projektben.

Mindezek miatt semmi okunk keseregni: a tevékenységhez szükséges kondíciók jelentős részét eddig is a helyi társadalom lokálpatriotizmusa teremtette elő, s ha hitelesek voltunk – így lesz ez ezután is. Mert a népművelő – néhai *Kiss István* szavaival – olyan mint a darázs, amely a biológusok szerint testalkatánál fogva elvileg nem repülhetne, csakhogy erről a darázs nem tud, ezért ő szabadon repül...